

A merkantil és physiokrata irány mint tényező a nemzetek gazdasági árfolyamában.

Írta: BALÁS KÁROLY.

1. Nemcsak az emberek mindegyike nem él egyenlően tervszerű életet, hanem nagy különbség van ebben a tekintetben az egyes nemzetek társadalmi között is.

Az egyik nemzet társadalma úgyszólván öntudatlan passivitással futja meg gazdasági életfolyamatát a mindennapi élet szeszélyesen alakuló körülményeihez képest, míg a másiknak energiája következetes kifejezésre jut abban, hogy gazdasági nagysága és jóléte megalapozásának szolgálatába állítja állami szervezetét és nemzeti hatalmát. Az egyik nép társadalma csak egyéni szempontból ismeri a gazdasági gondokat, míg a másiknak geniusa évszázadokon keresztül szívósan követett nagy gazdasági érdeklődést forraszt ki magából, úgy hogy nemzeti életének nyilvánulása a másik nép gazdasági atomizálásával szemben a collectiv célokért és collectiv erővel megküzdött gazdasági harc jellegét ölti fel.

A történelem mutatja, hogy vannak nemzetek, melyek határozottan nagyobb, szívósabb közgazdasági individualizmussal lépnek fel nemzetközi téren a többiekénél és nemzetközi politikájukból következetesen eszközt tudnak faragni gazdasági nagyságuknak és súlyuknak növelésére.

Manapság a nemzeti hatalomnak a gazdasági érdekek öntudatos szolgálatába állítása, mondhatjuk, jellemző vonása minden erős és önálló nemzet politikájának. A múlt időkre vonatkozólag ezt a jelenséget a modern nemzetközi politikához hasonló következetességgel csak *a kereskedő nemzeteknél* láttuk nyilvánulni. Sőt, azt mondhatjuk, hogy a legújabb

időig a leginkább kereskedelmi politikát folytatott és ilyenre leginkább ráutalt-Anglia adta legclassikusabb példáját az újkorban annak, hogy miképpen rakta le egy hatalmas külkereskedelmi politika a nemzetközi viszonyok kedvező conjuncturáinak következetes kihasználásával egy világbirodalom és egy összehasonlíthatatlan nemzeti gazdaság alapját.

2. Hogy a mai angol nemzeti gazdaság létrejöhesse, arra az angol iparnak fokozatos fejlődése sohasem lett volna meg távolról sem elegendő.

Angol ipar volt a középkorban is, volt angol kereskedelem is és mint vizekkel körülvett országnál a hajózásnak is virágozni kellett ott lenni. És még sem ez ipar fejlesztette ki fokozatosan Anglia mai forgalmát s közgazdaságát. Ebből az iparból, kereskedeleméből és hajózásból a mai, mely a világ forgalmának a legnagyobb részét foglalja le, még nem fejlődhetett volna ki. Hogy a régi angol iparból és kereskedeleméből a mai kialakulhasson, ahhoz a folytonos és fokozatos fejlődésen kívül valaminek hozzá kellett még járulnia.

Ez a valami a világforgalmat, a tengerek felett való uralást Anglia számára megszerző történelmi eseményekből áll, melyeket az angol nemzetközi kereskedelem érdekeit mindenek fölébe helyező következetes külpolitika használt ki vagy idézett elő.

Amikor a mai arányú angol ipar megszületett, t. i. a XVIII. században, akkor Anglia már a tengereknek s a világforgalomnak az ura volt. Az u. n. ipari forradalomnak, a szövőgépnek, a gőzgépnek feltalálása idejében Angliának már biztos fogyasztó piacai voltak ipara számára s biztos termelő piacai a nyersanyagoknak beszerzésére. Abban az időben már készen állott az angol világkereskedelem és gyarmatbirodalom. Az ipar bátran volt tehát bármilyen fokra fejleszhető ebben az időben, ott voltak már azok a tengerentúli országok és gyarmatok, ahova versenytársak nélkül irányított kivitelét s ahonnan kényelmesen hozhatta be gyarmatáruát. Ha az ipar hozta volna létre Angliának forgalmát, akkor a fogyasztó piacoknak az ipar fejlődésével arányban kellett volna megszerezetniök, pedig a valóságban nem így történt. Anglia nem iparával lépésről-lépésre szerezte azok számára a piacokat, hanem egy hatalmas lökés folytán meg-

kezdté a hódító politikát, diadalmas háborúkkal ragadta el versenytársaitól azok legjelentékenyebb gyarmatait. Mindenáron kifejlesztette kereskedelmi flottáját, szóval a világ fuvarosává lett. A spanyol és más államok iparcikkeit is Anglia szállította ezeknek az államoknak a gyarmataiba, míg saját kikötőiből a hajózási actával legfeljebb a saját hazájuk termékeit hozó hajókat engedte be. Mikor azután már készen volt az angol gyarmatbirodalom, amikor már ki volt építve az angol világkereskedelem, mely a világ tengeri forgalmának legnagyobb részét már akkor közvetítette, csak akkor történt az angol iparnak sokszoros megnövekedése az ipari forradalom korszakában.

3. Az angol világforgalom tehát jóval megelőzte az angol világipart. A XVII. században s a XVIII. század elején az angol ipar talán mögötte állott még pl. a francziának, de az angol kereskedelem már jóval túlszárnyalta Franciaországot.

Az angol világforgalom már régtől fogva a nemzetközi fuvarozás jellegével bírt és meg is marad bizonyos tekintetben mindig ilyenek. A gyarmatárúk szállítása tette kezdetben a világforgalom főtevékenységét. Sókkal előbb voltak Angliának hajói megépítve, még mielőtt iparcikkeivel telekaphatta volna azokat.

Csak, amikor már a világ gyarmatárúinak legnagyobb részét angol hajók hordották az európai kikötőkbe, amikor a világ összes kikötőiben a leggyakoribb az angol hajó volt, amikor a világnak s kereskedelmének az angol kereskedelmi flotta volt túlnyomó részben a fuvarosa, akkor sokszorozta meg hihetetlen rövid idő alatt s hihetetlenül nagy mértékben Angolország a maga ipari termelését és hogy ezt olyan rohamos arányban és szinte tetszés szerinti mértékben tehetné, annak oka az, hogy az ipari termelésnek megsokasodott termékeit már egy meghódított s nemzetivé vált világforgalom várta, aminek folytán a már készen levő világkereskedelem főleg a nemzeti ipari termelés szolgálatába szegődött, forgalma szárnyán annak cikkeit terjesztette.

Az angol nemzetgazdaság kiépítéséhez az biztos út volt: megteremtteni egy nemzetivé tett világforgalmat s mikor ez már meg volt, akkor feltétlenül biztos számítás volt a már kézben tartott világforgalomra s a már kézben tartott

fogyasztópiacokra egy tetszésszerű nagyságú ipart építeni. Oly módon fejleszteni ipart, hogy ez az ipar a maga erejével és szerencsésével küzdte ki magának a maga fogyasztó piacait, – bár éppen nem lehetetlen s talán gyakoribb is – de mindenesetre sokkal keservesebb, bizonytalanabb, hosszadalmasabb s kétségesebb dolog.

A nagyipar előfeltételeinek, a forgalomnak és piacoknak kézbentartása, a versenytársaknak már előleges kizárása: a nagyipari termelés megteremtésének a biztos eszköze. Az angol példa ezt mutatja. Ezzel szemben a lassú a bizonytalan mód, amely a kevésbé szerencsés helyzetű nemzeteknek rendelkezésére áll, t. i. a piacoknak lépésről-lépésre való, az iparnak saját concurrentialis eszközeivel való kiküzdése, a versenytársaknak ily módon való legyőzése, a lassú, a kétségessé eljárás. Az előbbi úgyszólván teljesen biztos alapokra építi az ipart, mert először az annak előfeltételeit fentartó tényezőket adja meg, az utóbbi ellenben inkább kockázatos vállalkozáshoz hasonlít, amely folytonos és előre ki nem számítható esélyekre van bízva.

4. Anglia nagy népességbefogadási képessége is abban leli magyarázatát, hogy a világ kereskedelmének kifejlesztése folytán olyan ipari központtá fejlődhetett, amelynek termelése egy kivételesen sűrű és nagy igényű népesség megélhetését teszi lehetővé. Valamikor csupán a rendkívül termékeny talajú területeken, mint pl. Kínában, Indiában élhetett meg olyan sűrű népesség ott, mint Nyugoteurópa némely államában. Vagyis annakelőtte csupán a természeti tényezők rendkívüli gazdasága adta meg ily kivételesen sűrű lakosságnak a megélhetését. A forgalom tökéletesbedésével azonban a közlekedési technika, a kereskedelem fejlett volta, a kedvező földrajzi fekvés is megadta eme sűrű népesség megélhetésének a lehetőségét. Kereskedelem és közlekedési eszközök fejlettsége okozzák, hogy egyes országok olyan jól elláthatják magukat a szükségletkielégítésre szolgáló külföldi termékekkel.

Míg tehát a régi időben csakis a föld kiváló termékenysége s természetesen ezzel párosulva a szorgalmas földművelés tarthatta fenn egyes országok kivételesen sűrű népességének megélhetését, addig ma azt látjuk, hogy ezt a forgalom technikájának magas fejlettsége, tehát mesterséges eszközök

is lehetővé teszik. *A kereskedelem tehát mintegy áthelyezi a természeti kincsekkel megáldott távoleső földrészek természeti és gazdasági előnyeit az egyes forgalmi központokba.*

A kereskedelem teszi meg azt a szolgálatot az iparos nemzetnek, hogy a nemzeti ipar által előállított csereértékért azoknál sokkal nagyobb használati értékkel bíró javakat szerez be. Enélkül az ipar termelte csereértékekkel nem lehetne ilyen nyereséges funkciót végezni. Ha valamely országnak virágzó ipara van ugyan, de nincs meg az a kereskedelme, amely a legtávolibb piacokat biztosítaná az ipar számára s így a hazai ipar csupán a belföldi fogyasztásra szorulna, akkor az iparczikkekben rejlő csereértékek a belföldi nyersanyagokban, élelmiszerekben rejlő használati értékekkel szintén felcseréltetnének ugyan, de már ugyanannyi iparczikknek megfelelő csereértékért sokkal kevesebb belföldi nyerstermékben rejlő használati értéket lehetne becserélni, mint abban az esetben, amikor a forgalom a nagy használati értékekkel bíró javakat onnan szerzi meg, ahol azok a legolcsóbbak, a legnagyobb mennyiségben vannak, vagyis ahol a legkisebb csereértékért cserélhetők be azok. Ha belföldi iparczikket belföldi nyersanyagért, használati értékért cserélünk be, akkor azért annyi csereértéket kell adni, amennyit az a nyersanyag az iparczikkek előállítása helyén belföldön csereértékben képvisel. A belföldön a belföldi nyersanyagokért adott iparczikkek használati értéke sokkal közelebb áll a nyersanyagok használati értékéhez, mint az exotikus termelési helyeken adott iparczikkek használati értéke. Vagyis belföldön több csereértéket kell adni, mint a forgalom által felkeresett távoli termelési helyeken. Az angol termelő sokkal nagyobb árban eladja Angliában húsrá nevelt állatját, mint az argentinai vagy ausztráliai állattenyésztő az ő húsát otthon. *A forgalom teszi meg tehát az iparnak azt a szolgálatot, hogy az általa előállított csereértékeket olyan helyekre juttatja el, ahol azokért sokszorosan több használati értéket képviselő javakat cserélhet be, mint az iparczikkek termelésének helyén.* így csakis a forgalom képesíti az ipart arra, hogy az általa előállított javakkal olyan előnyös cserére tehessen szert, amely cserében való nyereség a csere útján szerzett használati értékek nagyságában nyer kifejezést.

Ebből láthatólag a nyugateurópai államok nagyszámú s nagyigényű népességet befogadó képessége igen nagy részben ezeknek a népeknek a forgalom felett való uralkodásában rejlik. Az angol közgazdaság pl. a legfontosabb nyersanyagokat és gyarmatárúkat a föld bármely helyén s bármely időben biztosan megszerzi és saját fiainak lakóhelyére juttatja. Más, kedvezőtlenebb helyzetű országok közgazdasága nem rendelkezik ilyen kereskedelemmel és annak kerekeit mozgásba hozó tőkével.

Az a sok értékes nyers anyag és élelmi szer, amelyet az angol kereskedelem a tengerentúli országokból a szigetre visz be, kétféle nevezetes szolgálatot tesz: mindenekelőtt egy physikait, t. i. élelmi szerekkel látja el a lakosságot, nyers anyaggal az ipart, stb. s egy gazdasági nyereségbelit, amely abban áll, hogy ugyanaz a nyers anyag nagyobb összértékkel bír, pl. Liverpoolban, mint Új-Guineában. Ez az értékkülönbség pénzzel egyenlített ki a kereskedő, a szállításvállalkozó javára, majd a feldolgozás folytán ismét előállott nagyobb érték a vállalkozó és a munkás javára.

Ekként tehát a nagy forgalom s kereskedelem, továbbá a nagy ipar, amely munkaalkalmakat teremt, munkabéreket termel és így lehetővé teszi a nagy tömegeknek a forgalom által felhalmozott javakban, szükségleti cikkekben való részesedését, rendkívüli módon alkalmas valamely ország népességbefogadó képességének emelésére. Egy olyan sűrű, de nagy igényű népességnek gazdasági javakkal olyan mértékben való ellátása, amilyennel azt pl. Anglia népességénél látjuk, a termelési és gazdasági technica mai állása mellett, sőt annak jóval fejlettebb állapotában is alig volna lehetséges, hogyha ezek az országok csupán a saját területükön előállítható s csupán azok természeti ereje által nyújtott javakra volnának utalva. A kereskedelem tehát az ezt kezében tartó ország számára idegen földrészekről szerzi be azokat a javakat, amelyeket saját népessége szükségleteinek kielégítésére az illető ország már nem bírna előállítani.

Igen természetes, hogy a mondottak folytán az ily helyzetű államok jóval sűrűbb és nagyobb számú népesség befogadására képesek, mint a többiek.

5. Elmondhatjuk, hogy ezek a nagy kereskedelmű, nagy

iparú, erősen kifejlett, közgazdasági szervezettel bíró és nagy-igényű népesség befogadására alkalmas országok nyernek a világforgalomban a legtöbbet.

Ez alatt a nyereség és veszteség alatt pénzürtékben ki nem fejezhető nyereséget és veszteséget értünk. A pénz mint gazdasági értékmérő nem minden gazdasági vonatkozással bíró haszon, kár, előny és hátrány megmérésére alkalmas. Azt az előnyt, amelyet pl. Anglia az ő nagy forgalmának és iparának köszönhet, nem lehet pénzbeli összeggel számszerűleg lemérni.

Hogy mit nyernek a világforgalomban a kereskedelem és tőke eszközeit kezükben tartó nemzetek, az nem a kereskedelmi mérlegből tűnik ki, hanem azokból a pénzbeli értékbecsléssel le sem mérhető *helyi é ti előnyökből*, melyeknél fogva egy ily nemzet a más országok és világrészek természeti kincseit oly nagy mértékben állíthatja oda saját polgárainak fogyasztási és ipari termelése céljaira, hogy ennek folytán egy nagy igényű, kulturájú, gazdag és sűrű népesség élhet meg az illető ország területén.

6. Érdekes dolog a tizenkilencedik század gazdaságtörténetének tanulságaiból annak a ténynek a megállapítása hogy a szabadkereskedelmi rendszer annak a nemzetnek vált leginkább a javára, amely megelőzőleg a legkövetkezetesebben tudta javára fordítani a merkantilizmus ellenében követett politikának az eszközeit is.

A szabadkereskedelmi irányt irodalmi képviselőinek eszmeharczából nézve, a merkantilizmus legmerevebb ellentétének kell tekintenünk. SMITH ÁDÁM kegyetlen bírálatban részesíti ezt a rendszert és lesújtóan szól általában a gazdasági politikát csinálni akaró államférfiakról.

Hogyha azonban egy nemzet gazdaságpolitikai életének *egészét* nézzük, hogyha nem az eszmék elméleti harcát, hanem a gazdasági fejlődésnek ugrásnélküli átmeneteit tekintjük, akkor lehetetlen oly mereven ellentétbe helyezni a merkantilizmust a szabadkereskedelmi rendszerrel.

Tulajdonképpen kereskedelmi rendszer mindakettő úgy közgazdasági, mint gazdaságpolitikai értelemben. Olyan rendszer, vagy felfogásbeli irány mindakettő, amelynek a csereforgalom, a javak kicserélése áll a középpontjában. A csereforgalom a

gerincze mindakettőnek, csupán a gazdaságpolitikai *modus procedendi* tekintetében kérlelhetetlenek az elvi ellentétek a kettő között. A kereskedelem szemüvegén keresztül nézi mindkét rendszer a gazdasági életet. Csakhogy míg a régi Merkantilizmus tisztában volt azzal, hogy a nemzetközi gazdasági élet forgalmában *kihasználó és kihasznált* felek és nemzetek vannak többnyire és csak igen kevés esetre lehet a kölcsönös egyenlő hasznot mind a két félre ráfogni, addig a másik merkantilizmus rendszer, a szabadkereskedelmi rendszer klasszikus eszmeadó szerint a laissez-faire érvényesülése mellett a csereforgalomban harmónia érvényesül: és mindkét fél egyenlően nyer és nem veszít egyik sem.

A klasszikus gazdaságtan idealistái hittek a laissez-faire harmóniát, kölcsönös hasznot biztosító tulajdonságaiban, a szabadkereskedelem gyakorlati hívei pedig, mert érdekeik szemüvegén át nézték a dolgokat, fanatikusává váltak az új gazdaságpolitikai elveknek, mely voltaképpen ugyanolyan egoista merkantilizmus volt, mint a régi értelemben vett merkantilizmus.

Az erősnek, a hatalmasnak kedvező rendszer volt úgy a régi Merkantilizmus, mint az új merkantil rendszer: a free trade, csakhogy míg az előbbi természetesnek találta, a politikai hatalom eszközeinek felhasználását, addig az erre már rá nem szoruló újabb nemzedékek merkantilizmusa sokkal több – talán öntudatlan – hypokrisist rejt magában. A szabadkereskedelmi Anglia a maga javára használja ki a legridegebb kíméletlenséggel a gazdasági és politikai hatalmának spherájába «eső más országokat éppen úgy, mint a régi, a hajózási acták Angliája, de az új Anglia a kölcsönösen egyenlő előnyöket és hasznot biztosító szabadforgalom jelszava alatt teszi meg azt, amit a régiek nem szépítgettek harmonikus teoriákkal.

Azokat a kereskedelmi szerződéseket, amelyekkel Anglia a XVIII. század folyamán a legjobban megkárosította a másik felet a maga előnyére, mert iparának fogyasztási piacává tette azt, de meggátolta egyúttal saját ipari és versenybeli fölényével a fogyasztó ország nemzeti iparának boldogulási lehetőségét, a kölcsönös előnyt és hasznot eredményező eljárás mintaképekké állították oda, természetesen az angolok. S mert nekik maguknak a lehető legnagyobb hasznot

hozta ez az eljárás, igazságosnak, harmonikusnak, a természet rendjén alapulónak tartották azt.

7. A szabadkereskedelmi tan szerint a forgalomban az, értékek kölcsönösen kiegyenlítődnek s így egyik fél sem veszít, hanem mindakettő csak nyer. Ha számban kifejezett forgalmi értékre gondolunk, kimagyarázható ez. Anglia ad pl. tíz millió font sterlinget gyapotért valamelyik gyarmatnak, az utóbbi pedig tíz millió font sterling értékű gyapotot ad Angliának. A két országnak egymással való forgalmát olyannak nézték, minthogyha éppen csak két üzleti összeköttetésben álló kereskedő állana egymással szemben. Mert míg ugyanis a gyapotért adott pénz néhány – különben is angol – ültetvényes zsebébe vándorol s a gyapotot megmunkáló gyarmati népesség nyomorult táplálékkal s nyomorult munkabérral kénytelen beérni, addig az Angliába szállított gyapot nemcsak számos gyárosnak növeli vagyonát, hanem számtalan gyári munkásnak juttat feldolgozásra alkalmat és magas munkabért.

Nemzeti szempontból tehát a külkereskedelemnek azok a szolgálatai a legfontosabbak, amelyek a nemzeti terület befogadóképességét növelik. Egy népesedési és népesedéspolitikai munkámban mostani dolgozatom szempontjainak már kiterjeszkedtem nagy részére¹⁾ és különös súlyt helyeztem annak kimutatására, hogy a nemzetközi gazdasági politika a népek és fajok létért való küzdelmében közvetve népesedési politikává is válik annak folytán, hogy a gazdasági conjunkturákat szaporítja meg, amelyek az illető nemzetnek tömeg tekintetében való állandó megnagyobbodását teszik lehetővé.²⁾

A régi értelmű mercantilismus korszakának gazdasági politikája nagy súlyt helyezett ebben a tekintetben nem csupán a fogyasztási piacoknak tekintett gyarmatok megszerzésére, hanem a nemzet *fizetési hatalmának* minél nagyobb felfokozására, mert abban látta leginkább a nemzeti tömeg jobb módban és nagyobb számban való megélhetésének legbiztatóbb conjunkturáját.

¹⁾ A népesedés. 1905. XIII. fejezet.

²⁾ U. o. III-VIII. fejezet.

A nagyiparos állam cserébe a nyersanyagokért iparczikkeket ad. Tehát a nemzetközi forgalomban az az eset áll elő, hogy bizonyos pénzbeli értéket képviselő nyersanyagokért bizonyos ugyanily értékű iparczikkek cseréltetnek ki. Az iparczikk értékében ebből a szempontból két főalkatrész van: 1. a nyersanyag értéke, 2. az érték, amibe annak elkészítése került, ez utóbbit körülbelül a befektetett munka értékének mondhatjuk.

Nézzük ugyanis, mit ad cserébe az egyik s mit a másik fél. A gyarmat nyersanyagot ad. Ezeknek az anyagoknak az értékük önmagukban ama tulajdonságukból folyik, hogy részint fogyasztásra használhatók, részint feldolgozásra fordíthatók. Ha tehát ezek az anyagok nem vitetnének ki a gyarmat-országból, hanem ott dolgoztatnának fel s ott használtatnának el, mi volna akkor? Az, hogy 1. a feldolgozásért fizetett munkabér otthon fizettetnék ki, otthon biztosítana az számos existenciát s 2. hogy az életfentartási anyagok otthon emésztetnének meg s az otthoni népesség fenntartására, jobb táplálkozására stb. volnának fordíthatók.

S itt nyilvánul az ipar, a forgalom felett uralkodó ország nyeresége és a másik fél vesztesége, mert 1. az iparczikkébe sokkal *több* munka van belefektetve, mint a nyersanyagok előállításába, 2. az iparczikkébe sokkal *drágább* munka van belefektetve. Ennek a több és drágább munkának az árát a gyarmatország fizeti meg az ő nyersanyagjaival. Ez reá nézve tehát veszteség, míg a forgalom által elvont s megfelelő más anyaggal ki nem egyenlített nyersanyagok feldolgozása folytán előálló munkaalkalmak az iparos-állam nemzeti nyereségét képezik. Mert a munkaalkalom: életfentartási alkalom s a népességbefogadási képességet előmozdító tényező. A nemzetközi forgalomban tehát az a nép a nyertes, amelyik több és drágább munkát fizettet meg a másikkal.

A forgalom s az ipar felett uralkodó ország nyeresége ekként abban áll az őstermelő országé felett, hogy elvonja s magához ragadja ez utóbbitól azokat a munkaalkalmakat, amelyeket a nyersanyagoknak előállításán túl azoknak feldolgozása igényel, úgy ezt a feldolgozás által igényelt munkát, mint az iparos-állam nagyobb igényű munkása által követelt munkabért az őstermelő ország értékes nyersanyagjaival fizet-

téli meg. Ezzel szemben az őstermelő ország csak nyersanyagjainak otthon, az előállítás helyén való értékét s az annak előállításába befektetett olcsóbb és csekélyebb munka árát kapja meg. Szóval az iparos-állam több és drágább munkát fizettet meg az őstermelővel, mint megfordítva.

Társadalmi szempontból, mint jeleztük, a munkát nemcsak mint termelő erőkifejtést, hanem mint megélhetési alkalmat biztosító foglalkozást is kell tekintenünk. A több munka ekként több megélhetési alkalmat jelent. Az őstermelő ország tehát az által, hogy nyersanyagjainak feldolgozását idegen ország iparának kénytelen átengedni, munkaalkalmaktól és életfenntartási alkalmaktól fosztatik meg s így területe kevesebb és kisebb igényű népesség befogadására válik alkalmassá, mintha saját iparral bírna. Így van az, hogyha a forgalom és ipar valamely ország befogadóképességét növeli, ugyanakkor csökkenti az a nyersanyagot szolgáltató gyarmatország befogadóképességét. A nagyiparos államok népességének előnyös helyzete tehát más országok hátrányára áll elő.

Kölcsönös kiegyenlítés haszon s előny dolgában legfeljebb oly érintkezésben álló országok között képzelhető el, ahol mindkét fél iparcikkeket s nyers anyagokat egyaránt kicserél egymással. Például Német- és Franciaország, Olasz- és Franciaország, stb. Egy európai iparosállammal szemben egy európai őstermelő ország természetesen kevesebbet veszít, mert több és drágább munkát számít be nyers anyagjainak előállítása fejében, mint egy gyarmatország.

Mindeme körülményeknek közgazdasági szempontból azért van nagy fontosságuk, mert a több és drágább munka több és jobb megélhetési alkalmat jelent s az iparosállamok a forgalom kihasználásával ezektől fosztják meg részben a többieket. A külkereskedelmi forgalmat és az ipart növelő politika így hat közre egyes országok népességbefogadó képességének növelésére, illetve arra, hogy az iparosállamokban sokkal sűrűbb és amellet nagyobb igényű népesség biztosabban és jobblétben élhessen meg, mint az őstermelő országokban.

8. A most előadottakra vonatkozólag nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni azt a körülményt, hogy a következő merkantil politikának az ezt követő népre háruló

általános eredményei, nem csupán gazdasági jellegű cselekményeken, hanem, a történelem tanulsága szerint hatalmi tényeken, diplomáciai és hadi sikereken is alapulnak. A merkantil politikát folytató állam maga is vállalkozóhoz hasonló, még pedig egy olyan vállalkozóhoz, aki a nemzetközi politikai élet esélyeit az elsőrendű gazdasági conjunkturákhoz számítja.

A virágzó kereskedelmi forgalom, az erre épített ipar, a politikai hatalommal szorosan összefüggő kategóriák. Ha ugyanis politikai hatalmának megingásával elveszti a merkantilista állam gyarmatbirodalmát, azok természeti kincseit is más fogja akkor kihasználni a maga számára. A merkantilista államnak tehát már közgazdasági és socialis érdekei miatt nem csupán absolut politikai hatalmának, hanem a többi versenyző nemzetekkel szemben való ebbeli relativ fölényének megtartásáért is állandóan kell aggódnia és szükség esetén kenyértörésre készen lennie. Ez a körülmény az Achilles-sarka nemzeti szempontból a merkantil politikának, hogy t. i. a gazdasági jólét korszakai szorosabban kapcsolódnak itt egybe a politikai hatalom szempontjaival, mint más népnél*. A külpolitikai nagy csapások sehol sem vonhatnak maguk után hosszú korszakokra kiterjedő közgazdasági katasztrófákat olyan könnyen, mint a kereskedő-államoknál. Azért nagyon fontos nemzetgazdasági szempontból annak a hangsúlyozása, miért nem szorítkozhatik egy nemzetnek az élete sem állandóan csakis fellendülő korszakokra a politikai hatalom terén sem, hanem emelkedő és hanyatló, illetve stagnáló időszakokból egyaránt áll az.

A conjuncturális kedvező esélyekre támaszkodó merkantilista politikának tehát észszerűen ellensúlyt és kiegészítést kell találnia bizonyos saját reális természeti erőkre támaszkodó physiokratismusban.

Amikor pedig azt mondjuk, hogy ha a közgazdaságtant a társadalom valamennyi osztálya *hosszú időközön át való* s nem csupán a jelenben biztos megélhetése szempontjából fogjuk fel, *bizonyos tekintetben physiokratikus elveket is kell vallanunk*, – ezzel korántsem gondoljuk azt, hogy a TURGOT vagy QUESNAY-féle physiokratismus talán kielégítené a modern közgazdaságtant. A mai közgazdaságtant ki nem elégítheti többé semmiféle egyoldalú iránynak az álláspontja. Mert ezek

valamennyije a dolgok rendjét csak egy bizonyos szempontból fogja fel, s ebből a szempontból igazságokat is állapít meg, de mindezzel a dolognak *csak egyik oldalát* tárja fel. Így tehát a különböző irányoknak egymással ellentétben álló igazságai minden ellentmondás dacára is igazságok maradhatnak a saját szempontjukból.

De amint az egyoldalú physiokratizmus ki nem elégítő többé, különösen a legtöbb tagot számláló társadalmi osztályok megélhetésének biztos alapja szempontjából meg nem felelő az a gazdasági politika sem, mely túlnyomóan és egyoldalúan csak a nagyiparra és kereskedelemre épít.

A nemzeti jövedelemnek minden része egyaránt fontos és természetesen az is feladata a közgazdaságnak, hogy minél több nemzeti jövedelmet mutasson fel és annak megszerzésére minden megfelelő eszközt, forrást és minden conjunkturát felhasználjon. Ez az álláspont csak helyes lehet bármely esetben is.

9. Ha általános társadalmi szempontból indulunk, ki, – amelynél a társadalom bármely rétegének az érdekei egyaránt fontosak, sőt a legnagyobb többségnek az érdekei a legjelentősebbek – akkor visszás állapotot látunk abban, hogy éppen a gazdag nemzeteknél a társadalom legnépesebb osztályainak a megélhetése van a nemzeti jövedelemnek a conjunkturától leginkább függő gazdasági forrásaira alapítva.

Ilyen biztos források elsősorban az őstermelés, ipar, kereskedelem s más természetű termelési ágak és foglalkozások, ha azok az illető országnak természeti forrásaira, saját termelésére és fogyasztására vannak alapítva. Másodszorban pedig ily természetű ezenkívül minden más, nemcsak egyes kedvezőbb korszakokban, hanem bármely helyzetben rendelkezésre álló ily forrás, amelyből különösen a legnépesebb osztályok számára jövedelem és megélhetési alkalom származik.

Közgazdasági szempontból a bármily helyzetben, de nemcsak a kedvező, a fellendülési korszakokban rendelkezésre álló jövedelmi források hangoztatása azért nagyfontosságú, mert különösen a legtöbb tagot számláló társadalmi osztályok szempontjából egyedül az olyan nemzetgazdaság felel meg rendeltetésének, amely egy nemzetet vagy társadalmat a nem-

zeti élet hosszú korszakain és minden fázisain keresztül lát el a kor szerint megfelelően gazdasági javakkal s megélhetési alkalmakkal. Nem pedig az, amely a fellendülés időszakában mulólagos nemzeti nyereségekre alapítja az egyre növekedő iömegű legnépesebb társadalmi rétegek megélhetését, de semmi biztosítékot nem tud nyújtani ezeknek az osztályoknak megfelelő eltartására nézve abban az esetben, ha a fellendülő korszakok vagy a kedvező conjuncturák elmaradnak.

Ebből a szempontból nem nyújt eléggé biztos garantiát a társadalom legnépesebb osztályainak jövőjére, a világversenyre s a kieroszakolt piacokra alapított túltengő ipargazdaság, mert a növekedő verseny, az újonnan keletkező más nemzetek ipara stb. folytán a kihasználható conjuncturáknak megrosszabbodása, a gyors fellendülés korszakának elmaradása, a piacok viszonylagos megfogyása és a lassúbb ütemben való továbbfejlődés bizonyosan be fog következni.

Minél inkább alkalmoszerű, minél inkább csupán a kedvező korszakok fellendülésének hatásán alapul a közzgazdaságnak is kedvező helyzete, annál valószínűbbek a nemzetközi versenyben való visszaszorítás bekövetkezendő esélyei is. Tehát nagy különbség van az országnak *saját területén belül levő s ettől physikailag el nem választható* legkülönbözőbb gazdasági s természeti *forrásai* és azon források között, amelyek csak valamely politikailag s közzgazdaságilag kedvező helyzet következtében (aminő a nagy forgalom, a virágzó ipar, kereskedelem, nagy fogyasztó és vételképesség) állanak rendelkezésére.

Az első kategóriába tartozó gazdasági források, amilyenek pl. az ország talajának, éghajlatának, ásványainak, növényzetének minősége, mennyisége, a népesség megélhetésének első és egyszermind legbiztosabb alapjai. Ezeket kedvezőtlen politikai helyzet nem ragadhatja el. Az ilyen gazdasági források erejére támaszkodó népességnek – mondhatjuk – socialis szempontból is biztos a megélhetése. Mert ilyen helyzetben a népesség nevezetesebb szükségleteinek kielégítésére absolute elegendő és minden esetben biztos gazdasági kincsek állnak rendelkezésre. Ha ennek daczára a vagyoneosztás helytelensége miatt visszasak, ki nem elégítők az állapotok, egy társadalmi kényszerhelyzetben megfelelő socialpolitikával,

akár törvényhozási, akár hatalmi eszközökkel sok módosítható a visszas állapoton.

Ellenben a csupán az iparnak felfokozott termelésére, a kedvező kiviteli viszonyokra, az élénk kereskedelemre s a pénzpiacz előnyös helyzetére épített közgazdaság a népesség legnagyobb számát kitevő osztályaira nézve nem nyújtja a minden időben biztos megélhetés, a biztos jövedelem helyzetét, hanem csupán arra az időre, amíg a kedvező kiviteli viszonyok, az élénk kereskedelem s ennek alapján a fokozott termelési üzemek megvannak. A kedvező kiviteli viszonyok, az ipari termelés fokozott mennyiségét biztosító fogyasztó piacok, a kereskedelem, a pénzpiacz virágzása pár év alatt megsemmisülhetnek, vagy megbénulhatnak s akkor elképzelhetetlen esélyek alá van a lakosságnak az a nagy hányada állítva, amelynek megélhetése ezekben a körülményekben találja fedezetét. Hiába vannak akkor Amerikának s más tengerentúli államoknak búzatermő területei, a legfontosabb szükségletek kielégítésére szolgáló becses anyagai: azok csak a gazdag, a vételképes országok közgazdaságának állanak rendelkezésére. Amint a gazdagság, a vételképesség megszűnik, akkor ismét csak azokra a gazdasági forrásokra lesz ráutalva az ország, amelyek vagy közvetlenül saját területén vannak, vagy amelyek gazdasági hatalmának közvetlen spherája alá tartoznak. Ez ellen az igazság ellen a munka apotheosisa sem argumentum, mert a munka jövedelmezősége általában véve, de hozadéka is, az egyén s a társadalom vagyionossága szerint alakul.

Minél vagyonosabb általában véve valamely ország társadalma, annál nagyobb munkájának a hozadéka is. Épp úgy, minél jobb gazdasági helyzetű valamely egyén, annál több hozadékot képvisel a munkája. Nem kell azt hinni, hogy csak a gazdag társadalmi osztályok tagjai dolgoznak. Lehetséges, hogy ezeknél nagyobb a szorgalom a munka kecsgetetőbb jutalmazása folytán, de a főkülönbség abban van vagyonos és szegény nemzetek gazdasági erő kifejtése között, hogy egyiknél eredményesebbek a munka kilátásai, mint a másiknál. Mindez azonban csak addig van így, amíg azok a kedvező conjuncturák, amelyek a vagyonos nemzetek

közgazdaságának ilyen kedvező helyzetét biztosítják, fennforognak.

Ha tehát a közgazdasági politikát annak legnevezetesebb szempontjából, t. i. a népesség, a társadalom valamennyi osztálya és minden rétege s nem mint általában az orthodox iskola, hanem a legnépesebb, de emellett legvagyonatlanabb társadalmi osztályoknak is megfelelő megélhetése szempontjából fogjuk fel, akkor lehetetlen, hogy hosszabb korszakot véve figyelembe, bizonyos phisocratikus elvek is ne lépjenek előtérbe.

10. A nemzetek azonban nem válogathatnak oly egyszerűen a mercantilista és physiokrata politika irányai között. Az évszázados fejlődés, a természeti fekvés sokszor az egyik vagy a másik irány követésére praedestinálja túlnyomóan a különböző népeket. Hatalmi szempontok és a gazdasági téren való tényleg érvényesíthető – nemcsak közjogi – souverainitás is nagyon közreműködik abban a tekintetben, hogy a nagyobb hatalmi eszközöket igénylő gazdaságpolitikai irányt követeti-e valamelyik nemzet vagy sem.

Hatalmas külkereskedelemre alapított merkantil politikát nem követhet természetesen bármely nemzet. Ezért az ilyen kisebb gazdaságpolitikai lehetőségek határai között mozgó népeknél sokkal inkább irreleváns lesz a protectionismus és a laissez-faire merkantilismusa közötti ellentét, mint Anglia példájában. Inkább az *agrár* és *merkantil jelszavak* kerülnek szembe egymással a kisebb gazdaságpolitikai szerepű nemzetek életében a modern viszonyok között. Ez az agrár-merkantil ellentét pedig ily viszonyok között inkább *socialis* és *sociálpolitikai*, mint *külkereskedelempolitikai* jelleggel bír. Gazdaságpolitikai tekintetben nagyon fontos különbség ez.

Azoknál a nemzeteknél ugyanis, melyeknek gazdaságpolitikájuk nem támaszkodhatik elsősorban egy, akár protectionista, akár free-trade szellemű külkereskedelmi politikára s ennek történelmi és gyarmatügyi alapjaira, a gazdaságiakban való realitás szempontjai feltétlenül bizonyos *Physiokratismust* követelnek meg.

Ismét hangsúlyozom, hogy nem afféle TURGOT-szellemében vett s egyoldalúan a föld erőit szem előtt tartó physiokra-

tismust kell értenünk ez alatt, hanem egy olyan átvitt értelmű modern physiokratismust, mely – ellentétben a nemzetközi aazdaságij conjuncturáknak az erősebb joga alapján való kihasználására és ennek megfelelő hatalmi külpolitikára épült modern merkantilismussal szemben, – az illető ország saját természeti helyzetének és forrásainak, munkaerőinek gazdasági és kulturális értékeinek körén belül keresi és keresheti csak első sorban a nemzeti társadalom anyagi boldogulásának lehetőségeit és amely modern physiokratismus ezeknek a természetszerűen mindig rendelkezésre állítható nemzeti saját erőforrásoknak mérlegelésével állítja fel egy öntudatos, tervszerű közgazdasági politika kereteit.

A földkerekség népei közül ugyanis egyik hatalmasabb, erősebb a másiknál. A kedvezőbb helyzetű, hatalmas, mondhatjuk nemzetközi tekintetben szerencsés államok felvehetnek évszázados politikai programjukba olyan közgazdasági politikát, mely a belföldi conjuncturák kihasználásán kívül és amazok lehetőségeinek megsokszorozása végett más népek munkaerjét, természeti kincseit, fogyasztó piacait állítja oda a kiváltságos nemzeti faj szolgálatába.

A kevésbé kedvező helyzetű, kevésbé hatalmas és a nemzetközi gazdasághatalmi conjuncturák szempontjából kevésbé kiváltságos népeknek azonban be kell látniok, hogy az ő számukra – legalább belátható időn belül – az anyagi boldogulásnak más eszközeit és utait jelölte ki a történelem alakulása vagy a sors szeszélye. Ez utóbbi népeknek gazdaságpolitikájuk nem lehet az agresszív túlnyomó erőre és hatalomra támaszkodó, más népeket és fajokat kizsákmányoló nemzetközi utilitarismus, hanem csupán egy saját erőforrásait, természeti kincseit, népességanyagát védő, önmagára támaszkodó s a belföldi mezőgazdaságnak, iparnak, kereskedelemnek érdekeit egyaránt felkaroló politika. *Ennek a politikának legelső gondja az ország saját fogyasztását a saját termelése, és saját termelését elsősorban a saját fogyasztása számára biztosítani és ebből a célból az összes termelési ágakat hazai talajon és a hazai conjunctnrák kereteihez mértelen kifejleszteni.*

A kiváltságos világhatalmi conjuncturákal nélkülöző nem-

zeteknél csak ilyen irányú öntudatos közgazdasági politikában lehet realitás. Ez a politika küzd a gyarmatállapot ellen, melyben az ország népe más ország népének fizet magas munkabéreket az importált iparczikkék árában, de nem bír az igényeknek megfelelő megélhetési alkalmakat adni saját leg-fiuinkásabb fiainak. Ez a politika a fajmentés, a kivándorlás megszüntetésének a politikája, mely a nemzet természeti erőinek, népességanyaganak és ezzel jövőjének defenzívája: modern viszonyok között a legmagasabbrendű öntudatos törekvés a földi lét legreálisabb terén való önálló gondoskodásra.